



NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV
ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVISŤE
V HLAVNÍM MĚSTĚ PRAZE

Archeologický potenciál pražského Klementina
(rizika, ochrana, perspektivy poznání)

stav k 12/2011

20. 12. 2011

Mgr. Jan Havrda

PhDr. Jaroslav Podliska, Pd.D.

1) Základní situace

Celý areál Klementina náleží do unikátního urbanistického celku Pražské památkové rezervace, památky UNESCO, vyhlášené Národní kulturní památky r.č. 38162/7.

Několik staletí trvajících sídelní vývoj zde zanechal zcela prokazatelné doklady historické povahy. Na základě dosavadních poznatků o historickém vývoji prostoru Klementina je možné konstatovat, že se jedná o území s bohatými archeologickými nálezy, které navíc patří z hlediska archeologických památek k nejvýznamnějším částem historického centra Prahy. Samotný stavební areál Klementina je zařazen na seznam Národních kulturních památek.

2) Archeologické výzkumy realizované v areálu Národní knihovny

V souvislosti se zamýšlenou rekonstrukcí a dalšími stavebními úpravami objektu Klementina byly v letech 1997 a 2001 na žádost Národní knihovny ČR provedeny archeologické zjišťovací sondy. V letech 2010 a 2011 byly v rámci revitalizace Klementina realizovány na více místech areálu záchranné archeologické výzkumy zpravidla vyvolané výměnou inž. sítí.

V roce 1997 došlo v rámci rozsáhlých předprojektových prací k realizaci devíti zjišťovacích archeologických sond situovaných v prostoru hospodářského dvora (severní dvůr areálu, obr. 1 : 2). Průzkum byl vyvolán tehdejším záměrem Národní knihovny vybudovat zde několikapatrové podzemní prostory.

V srpnu 2001 archeologické práce pokračovaly dalšími třemi zjišťovacími sondami (obr. 1: 4, 5, 6), a to v jihozápadním rohu haly služeb, v suterénu čp. 190/I a na východním (technickém) nádvoří poblíž Zrcadlové kaple.

Dále bylo v Klementinu provedeno několik plošně nevelkých záchranných archeologických výzkumů vyvolaných zpravidla úpravami inženýrských sítí.

V roce 2010 v rámci 1. etapy revitalizace Klementina proběhly výzkumy vyvolané snižováním suterénu Zrcadlové kaple a v místech instalací nových inž. sítí ve východní části areálu (obr. 1: 8 – 16).

V roce 2011 v rámci 1. fáze 2. etapy revitalizace Klementina proběhly výzkumy vyvolané budováním nových přípojek kanalizace v západní části areálu (obr. 1:17 -).

Všechny výzkumy realizoval archeologický odbor Národního památkového ústavu v hl. m. Praze (dále NPÚ HMP).

3) Archeologický potenciál Klementina

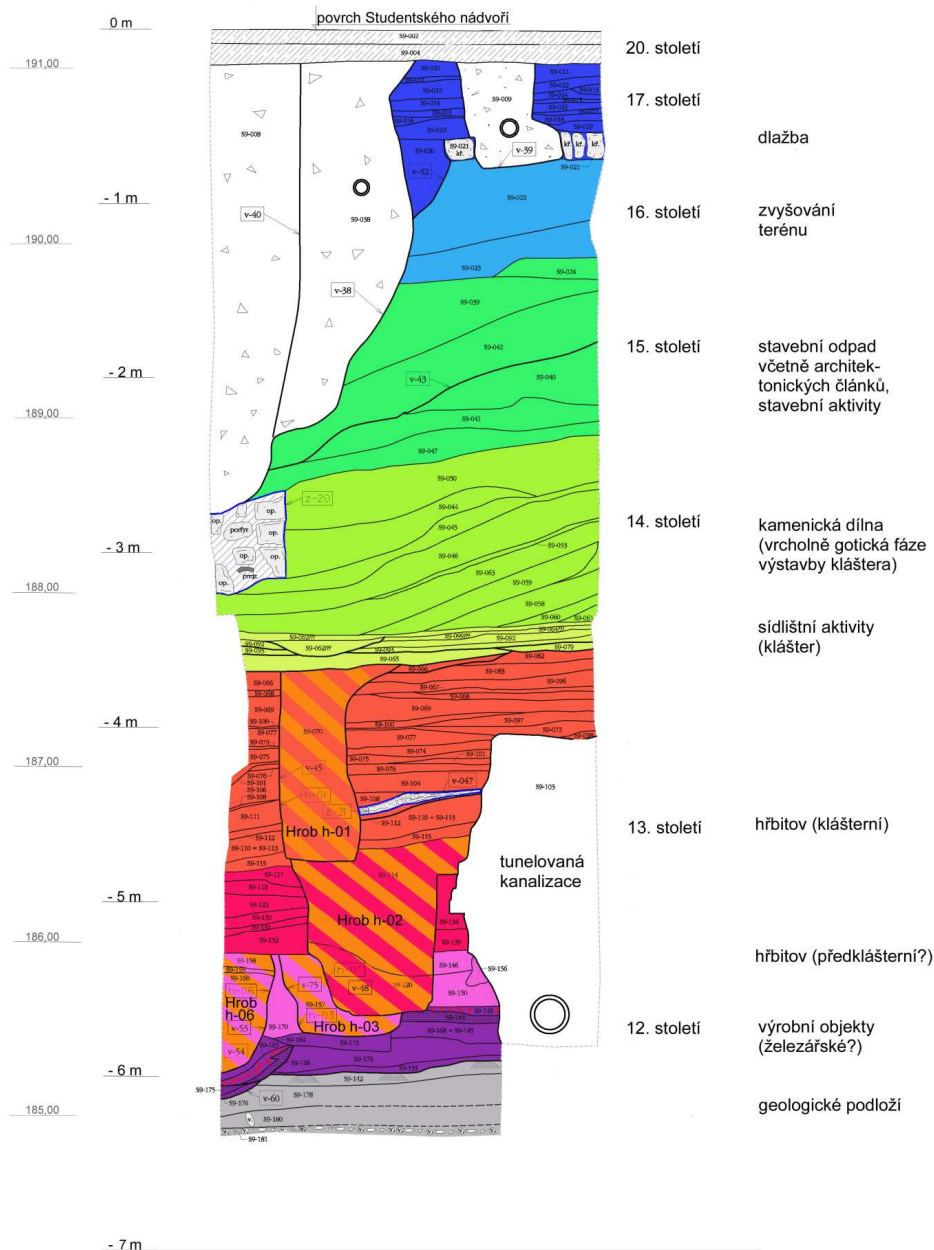
Areál Klementina se nalézá na exponovaném místě pražského pravobřeží, blízko prostoru, který už od raného středověku představoval nástupiště k přechodům přes Vltavu. Současně je tato geomorfologická úroveň pokládána za místo patřící k nejdříve osídlené části staroměstské předlokační aglomerace a to již od konce 10. století. Těmto skutečnostem odpovídá i velká mocnost a komplikovaná struktura historického nadloží v této části Pražské památkové rezervace.

Na podkladě výsledků historického, stavebního i archeologického bádání lze konstatovat, že kulturní nadloží v prostoru Klementina je tvořeno mocným a kontextuálně výrazně strukturovaným antropogenním souvrstvím, které obsahuje početné pozůstatky sídelní, stavební a materiální kultury z různých etap historického vývoje města, od 10. do 16. Starší situace byly „konzervovány“ jezuitskou výstavbou zahájenou na konci 16. století a nacházejí se obvykle pouze 0,3 – 0,7 m pod dnešním povrchem. Nadloží o mocnosti cca 4 - 6 m, v západní části až 7 m, dokládá dlouhodobou kontinuitu osídlení v jedné z historicky nejcenějších lokalit pražské sídelní aglomerace. Za nejhodnotnější je nutno zmínit staršími výzkumy doložený výrobní areál s četnými metalurgickými objekty dokládající zpracování a výrobu železa a také výrobu neželezných kovů dále relikty pozdně románského až raně gotického dominikánského kláštera s pohřebištěm. Část pohřebiště bylo nalezeno v roce 2011 v sondě na Studentském nádvoří. Vyloučit nelze ani nálezy románské architektury, zvláště ve východní části areálu směrem k Mariánskému náměstí, pod jehož dlažbou jsou dochovány nejméně dva románské kvádríkové domy. Naopak míra recentních zásahů je na sledované ploše extrémně nízká, omezená převážně na zásahy bodové či liniové povahy, Navíc byla část staré kanalizace v minulosti tunelována (ověřeno v září 2011 na Studentském nádvoří), tudíž nedošlo k narušení archeologických situací. Z uvedených hledisek lze archeologický potenciál sledovaného místa hodnotit jako velmi vysoký.



Obr. 1. Praha 1 – Staré Město, Křížovnická č.p. 1040/I (Klementinum). Archeologické výzkumy realizované v areálu Národní knihovny do konce roku 2010. 1 – záchranný výzkum vyvolaný stavbou dvou trafostanic na studentském nádvoří (realizace 1970), 2 – zjišťovací výzkum na hospodářském dvoře (realizace 1997), 3 – sonda v severovýchodním křídle, (realizace 2002), 4 – zjišťovací sonda na východním dvoře (realizace 2001), 5 – zjišťovací sonda v suterénu východního křídla (realizace 2001), 6 – zjišťovací sonda v hale služeb (realizace 2001), 7 - sonda ve sklepě pod sakristií kostela Nejsv. Salvátora (realizace 2003) 8. – snižování podlahy suterénu Zrcadlové kaple (realizace 2010), 9 – výkop pro čerpadlovou jímku v suterénu křídla, které se nachází mezi Hospodářským dvorem a Révovým nádvořím (realizace 2010), 10 – výkop pro kanalizaci ve východní části severního křídla Klementina (realizace 2010), 11 – snížení podlahy v místě budoucího výtahu ve východní části severního křídla Klementina (realizace 2010), 12 – výkop pro vodovod v severní části východního nádvoří Klementina (realizace 2010), 13 – výkop pro kanalizaci ve střední části východního nádvoří Klementina (realizace 2010), 14 – výkop pro dešťový svod a z něho ražená štola pod Platněřskou ulicí (realizace 2010), 15 – výkop pro dešťový svod a z něho ražená štola pod Mariánské náměstí (realizace 2010), 16 – výkop pro dešťový svod a z něho ražená štola pod Mariánské náměstí (realizace 2010), 17 – výkop pro kanalizační šachtu pod Platněřskou ulicí (realizace 2011), 18 – výkop pro kanalizační šachtu pod Křížovnickou ulicí (realizace 2011), 19 – výkop pro kanalizační šachtu pod Křížovnickou ulicí (realizace 2011), 20 – výkop pro kanalizační šachtu pod Křížovnickou ulicí (realizace 2011), 21 – výkop pro kanalizační šachtu pod Křížovnickou ulicí (realizace 2011), 22 – výkop pro kanalizační šachtu pod Křížovnickou

ulicí (realizace 2011), 23 – výkop pro kanalizační přípojku pod záp. křídlem Klementina (realizace 2011), 24 – výkop pro kanalizační šachtu v průřezu mezi Křížovnickou ulicí a Studentským nádvořím (realizace 2011).



Obr. 2. Praha 1 – Staré Město, Křížovnická č.p. 1040/I (Klementinum), východní profil výkopu pro kanalizaci na Studentském nádvoří (výzkum NPÚ HMP č. 2011/15, sonda S9, ved. výzkumu J. Havrda). Po předběžném zpracování sondy je zřejmá komplikovanost, extrémní mocnost, velká zachovalost historického nadloží v této části Klementina. Archeologický potenciál lokality je nepochybný. Umístění sondy viz obr. 1: 24.

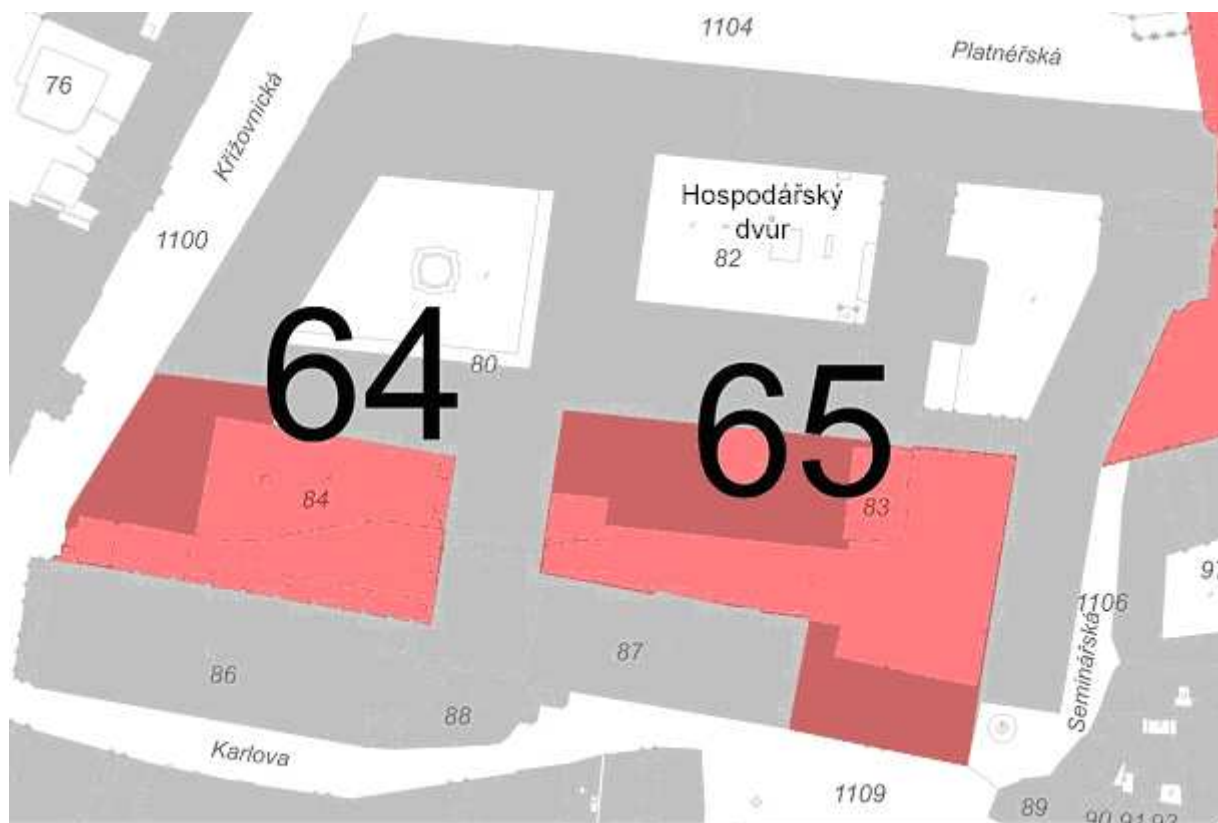
4) Klementinum, památková péče a archeologické významné plochy na území Pražské památkové rezervace

Lokalita se nalézá na území s archeologickými nálezy. Místo se nachází na ploše Starého Města, které z hlediska urbanistického vývoje pražských měst náleží mezi historicky nejvýznamnější areály. Několik staletí trvající sídelní vývoj zde zanechal zcela prokazatelné doklady historické povahy. Z hlediska historie Starého Města se jedná o jeho nejdříve osídlenou část s doklady osídlení už z 10. století.

Lokalita se nalézá na území Pražské památkové rezervace, která je památkou zapsanou na seznamu UNESCO. Veškeré stavební aktivity ve vztahu k historickým terénům a archeologickým nálezům se zde řídí podle zákona č. 20/87 Sb. o státní památkové péči ve znění pozdějších předpisů.

Klementinum je zapsanou národní kulturní památkou, vedenou pod rejstříkovým číslem 38162/7. Z hlediska zákona o památkové péči je v režimu památek s nejvyšší ochranou.

Na základě dosavadních poznatků byla jižní část plochy areálu Klementina zahrnuta na seznam významných archeologických ploch na území Pražské památkové rezervace, který v rámci grantových a institucionálních záměrů zpracovalo pražské pracoviště Národního památkového ústavu (2010). Jedná se o Studentské nádvoří s nepodsklepenou jižní částí západního křídla budovy a jižní část hlavního nádvoří včetně haly služeb. Plochy jsou vedeny pod čísly 64 a 65. Uvedený materiál je součástí Územně analytických podkladů hl. m. Prahy 2010 (kategorie památkové hodnoty část A005 Památková rezervace včetně ochranného pásma/výkres [9a - Kulturní hodnoty a památková ochrana města - centrum](#), http://www.urm.cz/cs/uzemne_analyticke_podklady). Režim ochrany plochy je zde specifikován následovně: Celková ochrana – vyloučení velkoplošných zásahů, inženýrské sítě realizovat důsledně v trasách stávajících výkopů.



Obr. 2. Výřez z mapy *Archeologické významné plochy na území Pražské památkové rezervace* (aktualizováno v r. 2010). V areálu Klementina se nalézají dvě významné plochy – plocha 64 a plocha 65.

5) Závěr

Areál Klementina patří z hlediska dochování archeologických památek k významným areálům v rámci Pražské památkové rezervace. Z tohoto důvodu NPÚ HMP preferuje celkovou ochranu historických terénů, případně minimalizaci zemních zásahů na celé ploše areálu (např. realizovat nové inž. sítě v trase starých liniových výkopů), včetně respektování všech dochovaných a výkopy odhalených stavebních konstrukcí z původní středověké zástavby místa (především objekty bývalého dominikánského kláštera a měšťanských domů). Vzhledem k vysokému stupni rozpracovanosti projektu na realizaci podzemních prostor na Hospodářském dvoře, lze v současné době připustit jeho vytěžení, za podmínky realizace náročného záchranného archeologického výzkumu. I zde však nelze vyloučit existenci dosud nepoznaných stavebních struktur, které mohou být z památkového hlediska vysoce hodnotné a vhodné k zachování nejlépe na původním místě.

Literatura a prameny

- Dragoun, Zd. – Havrda, J. – Lochmann, Z. – Omelka, M. – Tryml, M. 2006:* K otázkám archeologické památkové péče v Praze, Zprávy památkové péče 66, 117-122.
- Havrda, J. 1997:* Zjišťovací archeologický výzkum v prostoru hospodářského dvora Klementina. Informační bulletin Národní knihovny ČR 17-18/97, 21-26.
- Havrda, J. 2000:* Praha 1 - Staré Město, Klementinum - hospodářský dvůr. In: Z. Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 1997 – 1998, Pražský sborník historický 31, 368-369.
- Havrda, J. 2001:* Objev středověkých dílen na výrobu kovů v areálu Klementina. (Zjišťovací archeologický výzkum Klementina v roce 2001). Bulletin plus 4/2001, 3 – 7, Národní knihovna ČR Praha.
- Havrda, J. 2001:* 1131 Praha - Staré Město, obv. Praha 1. Klementinum čp. 1040/I, hospodářský dvůr ppč. 82. Sonda G. Výzkumy v Čechách 1999, 244.
- Havrda, J. 2001:* 1132 Praha - Staré Město, obv. Praha 1. Klementinum čp. 1040/I, hospodářský dvůr ppč. 82. Sonda D, B a část C. Výzkumy v Čechách 1999, 244-245.
- Havrda, J. 2001:* 1133 Praha - Staré Město, obv. Praha 1. Klementinum čp. 1040/I, hospodářský dvůr ppč. 82. Sonda C (část). Výzkumy v Čechách 1999, 245.
- Havrda, J. 2001:* 1134 Praha - Staré Město, obv. Praha 1. Klementinum čp. 1040/I, hospodářský dvůr ppč. 82. Sonda A. Výzkumy v Čechách 1999, 245-246.
- Havrda, J. 2001:* 1135 Praha - Staré Město, obv. Praha 1. Klementinum čp. 1040/I, hospodářský dvůr ppč. 82. Sonda E a I. Výzkumy v Čechách 1999, 246.
- Havrda, J. 2001:* 1136 Praha - Staré Město, obv. Praha 1. Klementinum čp. 1040/I, hospodářský dvůr ppč. 82. Sonda F a H. Výzkumy v Čechách 1999, 246-247.
- Havrda, J. 2004:* Praha 1 – Staré Město, Křížovnická ulice čp. 190/I a 1040/I – Klementinum a). In: Z. Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 2001 – 2002, Pražský sborník historický 33, 367-368.
- Havrda, J. 2004:* Praha 1 – Staré Město, Křížovnická ulice čp. 190/I a 1040/I – Klementinum b). In: Z. Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 2001 – 2002, Pražský sborník historický 33, 368-369.
- Havrda, J. 2006:* Praha 1 – Staré Město, Křížovnická ulice čp. 1040/I – Klementinum. In: Z. Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 2003 – 2004, Pražský sborník historický 34, 346-347.
- Havrda, J. - Tryml, M. 2009:* Středověké dlažby na Starém Městě pražském. Příspěvek archeologie k poznání historických komunikací. Staletá Praha 2009/1, roč. 25. s. 41- 52.
- Havrda, J. - Zavřel, J. 2009:* Pozůstatky raně středověkého metalurgického pracoviště v areálu Klementina na Starém Městě pražském, Archaeologica Pragensia 19/2008, 333-357.
- Havrda, J. – Prokopová, A. – Cílová, Z. – Jonášová, Š. 2011:* Specifický typ středověkého skla z pražského Klementina. Staletá Praha 2011/2, roč. 27.
- Havrda, J. – Kovář, M. 2011:* Příspěvek k diskusi o stavebních počátcích dominikánského kláštera u sv. Klimenta v Praze na Starém Městě. Staletá Praha 2011/2, roč. 27.
- Havrda, J. v tisku:* Praha 1 – Staré Město, Klementinum - ZRCADLOVÁ KAPLE. In: Z. Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 2009 – 2010, Pražský sborník historický v tisku.
- Havrda, J. v tisku:* Praha 1 – Staré Město, Klementinum - VÝCHODNÍ DVŮR. In: Z. Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 2009 – 2010, Pražský sborník historický v tisku.

- Havrda, J. v tisku:* Praha 1 – Staré Město, Klementinum - východní část severního křídla . In: Z. Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 2009 – 2010, Pražský sborník historický v tisku.
- Havrda, J. v tisku:* Praha 1 – Staré Město, Klementinum - ZÁPADNÍ ČÁST SEVERNÍHO KŘÍDLA KLEMENTINA. In: Z. Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 2009 – 2010, Pražský sborník historický v tisku.
- Havrda, J. v tisku:* Praha 1 – Staré Město, Klementinum - KUCHYŇSKÉ KŘÍDLO. In: Z. Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 2009 – 2010, Pražský sborník historický v tisku.
- Havrda, J. v tisku:* Praha 1 – Staré Město, MARIÁNSKÉ NÁMĚSTÍ PPČ. 1105. In: Z. Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 2009 – 2010, Pražský sborník historický v tisku.
- Havrda, J. v tisku:* Praha 1 – Staré Město, PLATNĚŘSKÁ ULICE PPČ. 1104 . In: Z. Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 2009 – 2010, Pražský sborník historický v tisku.
- Havrda, J. v tisku:* Praha 1 – Staré Město, Platněřská ulice ppč. 1103. . In: Z. Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 2009 – 2010, Pražský sborník historický v tisku.
- Pavů, I. 1987:* Středověké osídlení v Praze 1 - Klementinu. Praehistorica 13 - Varia archaeologica 4, 159-184.

Prameny – NZ

- Havrda, J. 1997: Zpráva o výsledcích zjišťovacího archeologického výzkumu Praha 1 – Staré Město, KLEMENTINUM - HOSPODÁŘSKÝ DVŮR. Výzkum NPÚ HMP č. 10/97.
- Havrda, J. 2002: Zpráva o výsledcích zjišťovacího archeologického výzkumu Praha 1 – Staré Město, KLEMENTINUM čp. 1040/I. Zjišťovací sondy v r. 2001. Výzkum Pražského ústavu památkové péče č. 20/01, Archiv nálezových zpráv ARÚ AV ČR Praha, v.v.i. čj. 11412/08.
- Havrda J. 2010a, Nálezová zpráva. Záchranný archeologický výzkum Praha 1 – Staré Město, Klementinum, Mariánské nám. čp. 1040/I, parc. č. 80, čerpadlová jímka (sonda S), Výzkum č. 2010/11 NPÚ v hl. m. Praze, Praha.
- Havrda J. 2010b, Nálezová zpráva. Záchranný archeologický výzkum Praha 1 – Staré Město, Klementinum, Mariánské nám. čp. 190/I, parc. č. 81, kanalizace ve východní části sever. křídla areálu (sonda T), Výzkum č. 2010/11 NPÚ v hl. m. Praze, Praha.
- Havrda J. 2010c, Nálezová zpráva. Záchranný archeologický výzkum Praha 1 – Staré Město, Klementinum, Mariánské náměstí čp. 190/I, parc. č. 81, kanalizace na východním dvoře areálu (sonda W), Výzkum č. 2010/11 NPÚ v hl. m. Praze, Praha.
- Havrda J. 2010d, Nálezová zpráva. Záchranný archeologický výzkum Praha 1 – Staré Město, Klementinum, Mariánské náměstí ppč. 1105 (sondy Y a Z) a Platněřská ppč. 1104 (sonda X), Přípojky kanalizace pro Klementinum čp. 190/I, Výzkum č. 2010/11 NPÚ v hl. m. Praze, Praha.
- Havrda J. 2011, Nálezová zpráva. Záchranný archeologický výzkum Praha 1 – Staré Město, Klementinum, Mariánské náměstí čp. 190/I, parc. č. 81, Zrcadlová kaple (sondy A-R), Výzkum č. 2010/11 NPÚ v hl. m. Praze, Praha.
- Havrda J. 2010: Nálezová zpráva. Záchranný archeologický výzkum Praha 1 – Staré Město, Platněřská ppč. 1103, Klementinum čp. 1040/I, výkop prop potrubí pro přívod vltavské vody do Klementina. Výzkum č. 2010/11 NPÚ v hl. m. Praze čj. 9103/11, Praha.